



RESSENYA A JOSEP RIBERA RIBERA, *EL DICCIONARI INÈDIT DE C. M. G.: UNA APROXIMACIÓ AL VALENCIÀ DEL SEGLE XIX*. VALÈNCIA - BARCELONA, INSTITUT INTERUNIVERSITARI DE FILOLOGIA VALENCIANA / PUBLICACIONS DE L'ABADIA DE MONTSERRAT, 2016, 520 pp. ISBN: 978-84-9883-845-9

REVIEW TO JOSEP RIBERA RIBERA, *EL DICCIONARI INÈDIT DE C. M. G.: UNA APROXIMACIÓ AL VALENCIÀ DEL SEGLE XIX*. VALÈNCIA - BARCELONA, INSTITUT INTERUNIVERSITARI DE FILOLOGIA VALENCIANA / PUBLICACIONS DE L'ABADIA DE MONTSERRAT, 2016, 520 pp. ISBN: 978-84-9883-845-9

PAU MARTÍN MIÑANA
paumarmi@alumni.uv.es

Universitat de València

És cert que la lexicografia, com a ciència, naix al segle xx; ara bé, és fruit d'un recorregut anterior d'obres lexicogràfiques no menys importants. Malgrat que no existia un mètode definit, cada diccionari constitueix un tros de realitat, més o menys quotidiana, a partir de la selecció lèxica del seu autor. A més, pel que fa a l'aspecte diacrònic o també dialectal, la conservació i el treball al voltant d'aquesta mena d'obres és imprescindible per a donar un pas més cap al coneixement de la nostra llengua. Per tant, l'edició d'aquest manuscrit de 1825 no es limita només a transcriure un diccionari valencià-castellà, sinó també, com assenyala el mateix subtítol, serveix per a fer *una aproximació al valencià del segle XIX*.

L'edició d'aquest diccionari, fins ara inèdit, ha sigut obra de Josep Ribera Ribera, estudiós de la Filologia Catalana, que s'ha encarregat no solament de l'edició del manuscrit, sinó també d'aportar un estudi exhaustiu a partir del lèxic d'interès de l'obra. Així, Ribera enllesteix les explicacions amb les dades necessàries d'altres disciplines tan diverses com la història de la llengua, la fonètica, la morfologia, la dialectologia o la lexicografia diacrònica, per la qual cosa en resulta una investigació completa i profitosa per als estudiosos de qualsevol camp de la filologia. A més a més, es realitza un estudi comparatiu amb obres de referència inexcusable en un treball d'aquest tipus, com són el *Diccionari català-valencià-balear* i el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* de Coromines.

El treball de Josep Ribera Ribera està prologat pel doctor en Filologia Romànica Lluís Gimeno Betí, i consta d'una introducció que situa el manuscrit dins de l'època a la qual pertany, així com d'un estudi lingüístic que analitza des de les grafies i els seus correlats fonètics fins a la morfologia i el lèxic rellevant que podem trobar a l'obra de C. M. G. Després, hi trobem l'edició del manuscrit, fidedigna i respectuosa amb l'original i, en acabant, un apartat bibliogràfic acuradament seleccionat i un índex dels mots catalans amb unes marques molt útils que serveixen per a actualitzar la datació de la primera documentació de cada mot que contenen el *Diccionari català-valencià-Balear* i el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*.

Si comencem pel pròleg de Gimeno Betí, ens remet a un recorregut per la lexicografia catalana (des del *Liber elegantiarum* de Joan Esteve fins al diccionari d'Amengual). Destaca la finalitat principal d'aquest tipus de vocabularis: «l'aprenentatge de la llengua espanyola» (Ribera 2016: 12). No obstant això, amb aquest pretext es va deixar una *fotografia* de la parla de l'època i, com ja havia fet Carles Ros, una reivindicació d'aquest lèxic.

La introducció exposa la història del diccionari, que té una importància vital per a l'autor de l'edició: «el *DCMG* ens dona, d'altra banda, una informació sociolingüística molt valuosa, ja que reflecteix la notable castellanització que patia la nostra llengua al segle XIX» (Ribera 2016: 21), un problema que contextualitza amb un apartat específic, perquè cal conèixer el context històric per a definir millor els trets gràfics, fonètics, morfològics o lèxics. Això mateix es reflectirà en la descripció del manuscrit, perquè Ribera és conscient que hi ha un cert nombre de castellanismes que formarien part de la llengua viva de l'època. És especialment interessant la caracterització de l'autor del manuscrit, del qual només se saben les lletres C. M. G.: «podria tractar-se perfectament d'un pseudònim o d'unes lletres triades a l'atzar sota les quals amagar la seua identitat». Això sí, Ribera aconsegueix establir la relació de l'autor amb el dialecte tortosí, per mitjà de les evidències fonètiques i lèxiques que es registren al diccionari.

L'estudi lingüístic és molt complet, especialment pel que fa a les grafies, a la fonètica i al lèxic, atés que, entre altres aspectes, subjau l'interès de veure fins a quin punt el castellà s'hi havia inserit ja siga com a referent literari, ja siga a través d'alguns castellanismes. Un exemple rellevant és l'ús sistemàtic del dígraf *ch* per a representar els sons palatals africats sords i sonors al diccionari de C. M. G (*DCMG*) en comptes de les grafies tradicionals, com ara en els casos de *chiquet*, *chove* o *chent*.

Cal tenir en compte la inestabilitat gràfica de l'època; de fet, apareixen *just* i *justiciat*, de manera que Ribera, encertadament, opina que: «C. M. G. Coneixia les grafies tradicionals catalanes per a representar aquesta consonant, però preferia usar el dígraf forà *ch*, que en aquests casos no emprà, potser, per descuib» (Ribera 2016: 46).

És semblant el cas de les alveolars, en què quasi tots els casos es plasmen només amb la grafia *s*, com en *civilisacio* o *carasa*. Malgrat la sistematització amb *ch* i *s* per a representar les consonants esmentades, s'observa que, tot i que no és rebutjable, no necessàriament s'han d'explicar aquestes grafies per una pronúncia apitxada de l'autor del diccionari, ja que, a banda del feient contacte amb el tortosí, l'ús del dígraf *ch* anava més enllà dels dominis del valencià central i de vegades es limitava a reproduir el model (revestit de prestigi) emprat pels autors apitxats a la capital del Cap i Casal (Ribera 2016: 49, 161-162).

S'extrau, a partir dels elements gràfics, molta informació fonètica que resideix als mots del diccionari. Aquesta informació se situa a una àrea concreta del domini català, com en el cas de *chulít*, una variant que no es documenta a cap obra literària ni lexicogràfica fins al *DCMG*, i que s'estén per les comarques castellenques i el Matarranya. Ara bé, no és l'única variant que es registra per primera vegada al *DCMG*. A tall d'exemple podem esmentar els tancaments a *buñigo* o *burumballes*, l'obertura a *cobada* (*cnada*), la pronúncia africada a *gentilla* (*llentilla*) o l'elisió de la consonant sonora *llaboret*s; cap d'aquests trets no havia enregistrat abans en la lexicografia catalana. L'estudi es fa amb molta cura de no fer interpretacions fàcils però incorrectes; per exemple, a *llebrèl*: «*A priori* podríem pensar també que pot haver influït l'equivalent castellà (*lebrillo*), però no sembla probable, ja que com a equivalent de *llibrell* C. M. G. dona *librillo*, variant secundària de *lebrillo* segons el *DRAE*» (Ribera 2016:123). És a dir, l'autor de l'edició refuta les possibles interpretacions que no poden explicar bé els aspectes que conté el lèxic recollit al *DCMG*.

Ribera sap escollir els fenòmens que generen interès entre els estudiosos de la llengua; per exemple, hi dedica un subapartat al manteniment de la /d/ intervocàlica, ja que aquest manteniment no és general en l'actualitat. A més, determina mitjançant nombrosos arguments la pertinença de C. M. G. al tortosí meridional, per això remet a la pèrdua de /-r/ o a la coalescència que podríem intuir per la *ix* que es fa servir en alguns mots (com a *baixoca*). També es contrasta la informació amb tots els diccionaris del segle XIX, anteriors i posteriors al *DCMG*: «Posteriorment, a l'època de C. M. G., sembla que aquesta elisió era habitual, ja que M. J. Sanelo fa servir “coombro” [...], J. Escrig “cohombre ó cohombro” [...], C. Llombart “cohombre, bro” [...] i J. Martí i Gadea [...] reproduceix literalment l'opció triada per Llombart» (Ribera 2016: 148).

Així també, veiem una anàlisi exhaustiva de la morfologia, que tracta des dels morfemes de gènere i nombre fins a l'afixació i la composició. Trobem aspectes d'interès, com ara l'article amb forma plena *lo* que, encara que continue viu a les zones del tortosí i valencià septentrional, admet que «estava molt més estès i es donava també en el valencià»; per això, de nou, no podem negar que l'anàlisi de Ribera és assenyada i no constata res sense tenir darrere una argumentació que ho

sostinga. A pesar que l'organització de l'apartat de morfologia és una mica complexa, és fruit del gran nombre d'elements a analitzar i l'heterogeneïtat que realment s'hi amaga. Certament, l'autor de l'estudi no vol introduir els conceptes, per exemple, d'afixació zero, habilitació i conversió sense abans explicar-los íntegrament; per tant, recordem que és una lectura apropiada tant per a estudiosos de la llengua que siguen capaços de manejar determinats conceptes de la filologia, com per a aquells altres que s'hi vulguen acostar.

Pel que fa al lèxic, Ribera en fa una classificació en 22 camps conceptuals i, a més a més, ens mostra mitjançant una taula visual el percentatge d'entrades que apareix de cada camp. Aquesta anàlisi quantitativa és molt important per a determinar quines eren les paraules que conformaven la societat del XIX: l'agricultura o els estris de la llar en són una clara majoria que contrasta amb la pèrdua actual tant dels oficis d'aleshores com el lèxic que s'hi vinculava. A açò, segueix una llista ben interessant de lèxic que apareix per primera vegada (o també únicament) al *DCMG*: *griva*, *llaona*, *meló de moro*, *orgui*, etc. Així, aquesta tasca aporta un munt d'informació que actualitza la datació de molts mots que contenen diccionaris tan importants com el *Diccionari català-valencià-balear* d'Alcover i Moll o el ja esmentat *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* de Coromines. També, ofereix una anàlisi dels castellanismes, que ocupen només un 1,5% del diccionari.

En definitiva, l'estudi d'aquest diccionari del segle XIX es converteix en lectura obligatòria per a lexicògrafs, historiògrafs, dialectòlegs o gramàtics de la lingüística històrica. Al capdavant, el *DCMG* és un petit retall d'una part de la nostra història lingüística i social; per això, la tasca duta a terme per Josep Ribera Ribera ha estat molt convenient per a la investigació filològica.